

MÓZES HUBA

A közreadástól a befogadásig

Dsida Jenő és az Erdélyi Helikon

MÓZES HUBA (1941) Miskolc

Az Erdélyi Helikon indulásának 90. és Dsida Jenő halálának 80. évfordulójára

Dsida Jenő az Erdélyi Helikon indulásának évétől és hónapjától, 1928 májusától korai halálának évéig, 1938-ig – egyetlen évfolyam, az 1935-ös kihagyásával – mindvégig jelen volt a folyóirat hasábjain. 1928 májusában Szentimrei Jenő ismertette *Leselkedő magány* című verseskönyvét. 1938 augusztus–szeptemberében Kovács László és Molter Károly írt nekrológot a fiatalon elhunyt költőről. Közben a folyóirat Dsida 62 versét közölte, s a harmincas évek derekáig 23 műfordításával, 14 irodalomkritikai-irodalompublicisztikai és 2 szépprózai írásával árnyalta a folyamatosan alakuló Dsida-képet.

A közölt írások ismeretében két kérdésre kereshetjük a választ: 1) Milyen helyet foglal el Dsida Jenő a korszak vezető erdélyi irodalmi folyóiratának szerzői között? 2) A folyóiratban olvasható írásai milyen mértékben járultak hozzá Dsida Jenő költői életművének kiteljesedéséhez?

Az Erdélyi Helikon 15 teljes és 2 csonka évfolyamában mintegy 100 szerző versét közölte, köztük olyan nagyságrendű költőkét, mint Kosztolányi Dezső, Illyés Gyula és József Attila. A szerzők közül 22 a Helikon íróközösség tényleges tagja, azaz olyan, aki a 15 marosvécsi találkozó legalább egyikén részt vett. Hadd soroljam fel itt az ismert és a sokak által talán kevésbé ismert neveket is: Áprily Lajos, Balázs Ferenc, Bárd Oszkár, Bartalis János, Berde Mária, Dsida Jenő, Finta Zoltán, Gagy László, Jékely Zoltán, Kacsó Sándor, Kádár Imre, Kiss Jenő, Maksay Albert, Olosz Lajos, Ormos Iván, Reményik Sándor, Szabédi László, Szántó György, Szemlér Ferenc, Szentimrei Jenő, Szombati-Szabó István és Tompa László. A folyóirat több mint 1660 eredeti magyar nyelvű verséből 665-nek ők a szerzői. A legtöbb verset, költőnként mintegy 110-et Reményik Sándor, Szemlér Ferenc és Kiss Jenő jegyzi. Dsida Jenő a maga 62 versével közvetlenül utánuk zárkózik fel. Őt követi Tompa László 44, Bartalis János 43, Jékely Zoltán 36 verssel. A közölt versek számát illetően Dsida Jenő csak negyedik a sorban. Ám ha figyelembe vesszük azt is, hogy a legismertebbek közül még Reményik sem feltétlenül a legsikerültebb költeményeivel szerepel a folyóiratban, Dsidát viszont olyan emblemikus alkotásai képviselik, mint a *Kóborló délután kedves kutyámmal*, a *Miért borultak le az angyalok Viola előtt*, a *Hulló hajszálak elégiája*, a *Tíz parancsolat* vagy a *Tükör előtt*, akkor be kell látnunk, hogy az Erdélyi Helikonnak ő a legkiemelkedőbb, ha úgy tetszik, a vezető költője. Ismertségét a folyóirat hasábjain a többi közt Catullus és Propertius, Eminescu és Arghezi, Toller és Trakl verseinek művészi tolmácsolásával növeli.

Az Erdélyi Helikon a legtöbb Dsida-verset 1930 és 1933 között, a legtöbb Dsida-fordítást 1933-ban közölte – a *Nagycsütörtök* című kötet megjelenéséig tartó időszakban. A kötet 49 verséből 19-et a folyóirat egymást követő évfolyamaiból vett át. Ezek a következők: *Krisztus* (1928), *Messzire jöttem* (1929), *Hajnali séta*, *Hegyenlakók*, *Esti elmélkedés* → *Álmod adsz* címen (1930), *Távolban élő kedvesemnek*, *Kettőtört óda a szerelemhez*, *Elalszom, mint az őzek*, *Szobor és drágakő*, *Immáron ötvenhárom napja*, *Szerenád Ilonkának*, *Elysium*, *Panasz gyengülő gyökerekről* (1931), *Az utcaseprő*, *A költő feltámadása*, *Jegyenék* (a végleges változat), *Túl, jégmezőkön*, *Őreg postás a város végén* és *Szerelmes ajándék* (1932). A felsoroltakhoz további 19 társul a Pásztortűz hasábjairól, köztük a *Légy már legenda*, a *Harum dierum carmina*, a *Tóparti könyörgés* (1931), az *Amundsen kortárs*a (1932), valamint még 2 az *Ellenzék* című lapból. A címadó *Nagycsütörtök* és másik 8 költemény tudomásom szerint először a kötetben látott napvilágot.

A kötet szerkesztő, illetve kötettervező Dsida nagyfokú tudatosságára vall az a tény, hogy amikor második verseskönyve elhagyta a sajtót, olvasható volt már az Erdélyi Helikonban két nagy

lélegzetű remeke, a *Kóborló délután kedves kutyámmal* és a *Miért borultak le az angyalok Viola előtt*, valamint az *Angyalok citeráján* című versciklusa is, ezeket azonban egy későbbi kötet számára tartálékolta. A tervezett új kötet *Angyalok citeráján* címmel már nem az ő, hanem közvetlenül halála után a fiatalabb költőtárs, Kiss Jenő és az ifjan megözvegyült Imberty Melinda gondozásában hagyta el a sajtót. A posztumusz kötet 45 eredeti vers mellett 42 műfordítást is tartalmaz. Az eredeti versek közül 23 a Pásztortűzben, a Keleti Újságban, az Erdélyi Lapokban, az Ellenzékben, valamint a Hölgyfutárban jelent meg, további 22 pedig az Erdélyi Helikonban látott napvilágot. Az Erdélyi Helikonból fent már idézettek a következő emlékezetes címekkel egészíthetjük ki: *Február, esti hat óra, Harminc év közelében, Hulló hajszálak elégiája, Vallomás, Légyott* (1934), *Nap és hold, A tó tavaszi éneke, Hálóing nélkül, Út a Kálváriára* (1936), *Már hiába nézed* (1937), *Elárul, mert világít, Tükör előtt, Örök úti-társak, Tíz parancsolat* (1938). Nem kevésbé emlékezetes az Erdélyi Lapokból a *Húsvéti ének az üres sziklasír mellett* (1934), a Keleti Újságból *A sötétség verse* (1935), a *Búcsú az elítélttől* (1936) vagy a Pásztortűzből a *Vendéglő havas hegyek között* (1937). Megemlíteném, hogy az Erdélyi Helikonból a posztumusz kötetbe átemelt fordítások közül alighanem Eminescu *Csak egy vágyam maradt* (1929) és Catullus *Meghívó* (1934) című versének tolmácsolása a legsikerültebb. Ezekhez társul az Erdélyi Lapokból Assisi Szent Ferenc *Cantico di frate Soléjának* (1934), a Keleti Újságból pedig Puskin *Exegi monumentum*ának (1937) fordítása. Megjegyzendő, hogy Assisi Szent Ferenc *Naphimnuszát* a kötet a Keleti Újság közvetítésével, sajnos, csonkítva jelentette meg (helyreállított szövegét a Kortárs 2003. novemberi számában közöltem), Eminescu *Glosszájának* vélhetően szintén a Keleti Újság közvetítésével közreadott, több fordításváltozat utáni végleges tolmácsolása viszont az esztétikai igények mellett a textológiai követelményeknek is megfelel.

Dsida igényes elgondolás szerint, jó érzékkel rostálja meg kötetbe szerkesztendő verseit. Így érthető, hogy második és harmadik verseskönyvéből az Erdélyi Helikonban publikáltak közül 21 költemény kimaradt, közöttük olyanok is, mint az *Aranyország, szerelem* (1930), a *Virrasztás a dzsungelben* (1931), az *Esős éjszaka* (1932) és az *Éhes a kutyám* (1933). Az *Esős éjszaka*, akárcsak a kéziratból 1943-ban publikált *Vers a Sétatérőről*, hosszú ideig nem került be a későbbi Dsida-kötetekbe sem.

Kis túlzással állíthatom, hogy az *Angyalok citeráján* kötetbe az Erdélyi Helikonból átvett költemények megejtő sugallatossággal szólaltatják meg a kötet és Dsida érett költészetének vezérszólamait: „Krisztus arca szép, sugárzó, szereti a víg poétát: / máskülönben nem tett volna érte ilyen hosszú sétát. // Sűgva mondja: »Szívetek a vágytól majdhogy szét nem pattan, / menjetek csak, fiacskáim, ne késsetek éniattam! [...]« // Lábujjhegyen, mint ki édes szenvedélynek titkon áldoz, / surranunk el lombfüzérés nászi szobánk ajtajához. // Visszanézünk... – Minden asztal csupa friss hal, friss kenyér, / vizeskorsó bort zubogtat, bíborlángút, mint a vér” (*Kánai menyegző*) – „Senki sem oly fiatal ma, bolond és isteni, mint én. / Senki sem oly fiatal s olyan ostoba, mint te, kutyuskám. / Szép dolog átszökkenni az életen, átkarikázni, / átviharozni az ifju mezőkön, az ösztönök útján, / így szabadon, felelőtlenül. Itt van az árok, előre [...], / felkacagó fuvolák, mély kürtök, aranyhegedűk víg / hangjai mellett porzunk át a mezőn, a vakító / angyali őrség kettős sorfala közt, csak előre... – / szállva, repesve, kifúlva, kigyúlva rohanni előre, / mígnem a Márvány-Trónus elé dobbanva jelentjük: – »Ifjan tértünk színed elé, örök isteni Felség [...]«” (*Kóborló délután kedves kutyámmal*) – „...Halk suhogás hallatszott, íme, a kéklila esti homályban / halk repeső suhogás, mely ütemre suhog s mindegyre erősebb, / suhogó repesés, repülő zúgás, lengő szárnyak suhogása, / verdeső puha angyali szárnyak csattogó muzsikája: // jöttek az angyalok át a parasztos, öreg monostori utca fölött, / szálltak a kis kápolna fölött csapatostul, özönlöttek seregestül, / jött a sudár, gyönyörűszép angyali kar, lány mandolinokkal, / víg énekkel az égből, fényességgel az arcukon, édes // ringó lengedezéssel, zsongó zengedezéssel, száz meg ezer [...]” (*Miért borultak el az angyalok Viola előtt*) – „Nem vagyok már senki tisztelt barátja, kit köszönteni illik, / nem vagyok senki teremtett asszony szeretője, / se lapok munkatársa nem vagyok, se kártyapajtás, / törzsvendég a klubban, se szerkesztő úr többé nem vagyok, se vándor, / aki meredélyre kaptat, se út, se cél – és költő sem vagyok, / csak ember, aki minden idegével / lány takaró s melengető vacok után sír / és csak áll a nagy sötétben / s meztelenül / Isten előtt vacog” (*Hálóing nélkül*) – „Ez itt a költők esti promenádja, / amott, ahol az Uránus lángja gyúl, / Arany János lakik s népes családja: / az öreg itt is verseket gyalul, / vagy ha Shakespeare, a leghívebb barátja / toppan be hozzá este szótlánul, / borozgatnak s a borzasbajszú

szittyá / a morcos ánglust magyarul tanítja. // A tárt kapukhoz fényösvény viszen, / a végtelennek
nincsen messzesége. / S lágyan lebeg az üdvözült vizen / a kék sziget, a némaság vidéke” (*Tükör
előtt*) – „Ki most lefekszik, nem kívánta, / hogy földje legyen, háza, ökre, / de amit látott, gyönyörű
vott / és véle marad mindörökre” (*Tíz parancsolat*).

Az összképet csak árnyalná, de alapvetően nem változtatná meg, ha a fentiek helyett más rész-
leteket választanánk a kötetből. A versek, a kötet és végső soron az életmű ily nagyfokú koherenciáját
a kortársak legfeljebb sejtették, de nem tudatosították. Fájjalhatnánk is, de elég tényként megállá-
pítanunk, hogy az Erdélyi Helikon, a vezető erdélyi irodalmi folyóirat legkiemelkedőbb költő-munka-
társát *semmiképp sem becsülte túl*. Tanúskodik erről az 1938. június–júliusi kettős számban megje-
lent gyászkeretes nekrológ: „E folyóirat lapjai már kiszedve álltak, amikor érkezett a hír, hogy Dsida
Jenő, a Helikon Írói Közösség, az Erdélyi Irodalmi Társaság, a Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság,
a Katolikus Akadémia stb. tagja, a Pen Club romániai magyar szakosztályának titkára, a nagy tehetsé-
gű erdélyi költő, fiatalon, 31 éves korában, június 7-én városunkban meghalt. Az erdélyi magyar
irodalom tragikusan elhunyt fiatal munkásáról a következő számunkban fogunk méltóképpen meg-
emlékezni.” De erről tanúskodik az 1938. októberi szám hátsó borítóján olvasható hirdetés is: „Az
Erdélyi Szépművészeti Társaság kiadásában megjelent Dsida Jenő, a nemrég elhunyt nagy tehetségű fiatal
erdélyi lírikus kötetben még meg nem jelent verseinek gyűjteménye: Angyalok citeráján. A terjedel-
mes kötet Dsida kisebb költeményei mellett tartalmazza mindazokat a hosszabb verseket és vers-
ciklusokat is, melyek különleges művészi értékükön kívül a költőre és emberre egyaránt a legjel-
lemzőbbek.”

Mégis akár meghatározásnak is elfogadhatnánk a reklámszövegbeli megfogalmazást, s a meg-
határozásból kiindulva kereshetnénk választ a kérdésre: verseinek különleges értékei hogyan is
válnak Dsidára költőileg és emberileg a legjellemezőbbekké?

